

УДК 930.25(100)

Н. В. МАКОВСЬКА*

НОВА ЕПОХА – НОВІ АРХІВИ?

CITRA-2010: післямова

Висвітлено роботу 42-ї Міжнародної конференції Круглого столу архівів CITRA, участь у ній української делегації. Акцентовано увагу на актуальних питаннях, пов'язаних із новими реаліями “цифрової епохи”.

Ключові слова: CITRA; МРА; електронні документи; архівна справа; електронні архіви.

Цьогорічна 42-а Міжнародна конференція Круглого столу архівів (CITRA – Conférence Internationale de la Table ronde des Archives) зібрала близько 270 представників 75 країн світу (Європи, Азії, Північної та Південної Америки, Африки, Австралії) у м. Осло (Королівство Норвегія). У столиці Норвегії з 11 по 17 вересня паралельно із засіданнями CITRA відбувались також засідання Виконкому Міжнародної ради архівів (МРА) і щорічне загальне зібрання членів МРА (Генеральна асамблея). Україну на 42-й Міжнародній конференції Круглого столу архівів (14–17 вересня 2010) представляла делегація у складі: Гінзбург О. П., Голова Державного комітету архівів, керівник делегації; Маковська Н. В., директор Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України; Топішко Н. О., директор Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного; Киструська Н. В., директор Державного архіву Дніпропетровської області; Білоус Г. П., директор Державного архіву Полтавської області. Керівник делегації українських архівістів Гінзбург О. П. брала участь і у роботі Генеральної асамблеї МРА 17 вересня¹.

На порядку денному конференції Круглого столу архівів – обговорення нагальних для архівістів питань, пов'язаних із новими реаліями “цифрової епохи”. “Довіра та доступ: Проблеми управління документами та архівами у цифрову епоху” (Trust and Access – Challenge to Managing Records and Archives in the Digital Age) – саме так було сформульовано основну тему (гасло) CITRA-2010, і це дозволяло розглянути різні її аспекти, зокрема законодавчі, архівознавчі, документознавчі, гуманітарні, технологічні.

* *Маковська Наталія Василівна* – кандидат історичних наук, доцент, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Holmenkollen Park Hotel Rica (м. Осло, Норвегія) –
місце проведення Круглого столу архівів.

Програма конференції передбачала “ключові” доповіді (звернення) на сесії відкриття (14 вересня) та пленарних засіданнях 15 і 16 вересня. 15 і 16 вересня дискусії проводилися також на засіданнях паралельних секцій. 16 вересня було заплановано окреме засідання по темі “Світові держави – цифрові держави”, на якому передбачалися виступи представників Великої Британії, Канади, Китаю, Росії, США, Японії. Модератором цього засідання було визначено президента МРА Й. Вілсона (Канада).

Широту “діапазону” обговорення засвідчують теми “ключових” виступів і засідань паралельних секцій. Так, на пленарне засідання сесії (відкриття 14 вересня) було винесено доповіді Р. Джимерсона* (США) *Сила архівів і електронне майбутнє: Підтримуючи демократію та права людини*; Й. Егеленда** (Норвегія) *Міжкультурний діалог як за-*

* Р. Джимерсон (Randall Jimerson) – професор історії, директор Програми управління архівами та документами в університеті Західного Вашингтону.

** Й. Егеленд (Jan Egeland) – директор Норвезького інституту міжнародних відносин, колишній заступник генерального секретаря Організації Об’єднаних націй з гуманітарних питань та координації невідкладної допомоги.

Під час засідання CITRA-2010. Зліва направо Н. О. Топішко, Г. П. Білоус, представник російських архівістів, заступник керівника Росархіву В. П. Тарасов.

*сіб подолання нових глобальних викликів; С. Молеклейва** (Норвегія) *Збирання та обмін життєво важливою електронною інформацією у надзвичайних ситуаціях. Досвід Червоного Хреста.* На засіданнях паралельних секцій учасники конференції мали можливість обмінятися думками стосовно нових електронних медіа (одна з доповідей, наприклад, розкривала тему: “В еру соціальних медіа – кожен архівіст”), всебічно розглянути питання управління електронними документами (у тому числі ознайомитися з різними стандартами, досвідом реалізації проекту InterPARES), обговорити проблему прав людини в умовах нової цифрової ери (ця проблема також охоплювала широке коло питань: від забезпечення доступу до інформації на цифрових носіях до захисту інформації приватного характеру). Представники архівів комерційних структур отримали можливість розповісти на засіданнях секцій про свій досвід і проблеми в роботі з електронними документами². Учасниками Круглого столу піднімалися й інші проблемні питання розвитку архівної справи на сучасному етапі як загальні, так і специфічні, притаманні окремим регіонам або країнам.

* С. Молеклейв (Sven Mollekleiv) – президент Норвезького Червоного Хреста.

Всі доповідачі були однакові в тому, що роль архівів і архівістів в цифрову еру зростає, що архіви мають управляти електронними документами³, що нові можливості (оцифрування документів, запровадження електронного документообігу, використання Інтернету) вимагають змін у роботі архівів. У виступах віце-президента СІТРА Норди Ромер-Кенапа, генерального директора Національного архіву Норвегії Івара Фоннеса на відкритті Конференції, президента ІСА Йена Вільсона (Канада), міністра культури Норвегії Аннікен Хьютфелдт під час прийому делегатів у мерії м. Осло* наголошувалося також на тому, яку важливу роль відіграють (і мають відігравати у майбутньому) архіви у збереженні історичної пам'яті людства, розширенні зв'язків між людьми та країнами, відзначалася роль міжнародного архівного співробітництва, МРА, СІТРА в цих процесах.

Але у питаннях стосовно конкретних шляхів вирішення нових проблем нового цифрового часу однаковості не було. І це зрозуміло. По-перше, у кожній країні існує своє законодавче поле – відповідно до нього створюється нормативно-законодавча база управління електронними документами. По-друге, у різних країнах – різні фінансові та технічні можливості.

Найбільш показовим з точки зору кумулятивного відображення теми Круглого столу архівів, на мою думку, був виступ генерального директора Національного архіву Норвегії І. Фоннеса на пленарному засіданні 15 вересня. У доповіді: *“Чи можемо ми довіряти цифровим документам? Роль архівіста у створенні надійної моделі управління електронними документами”* він чітко визначив всі пріоритетні питання. По-перше, йшлося про те, що нові технічні можливості вимагають модернізації традиційних напрямів роботи архівів. Архівісти “супроводжують” зміни, які відбуваються у суспільстві в цифрову епоху, тому їх роль об'єктивно зростає. Разом з тим зростає і відповідальність: архівісти мають гарантувати автентичність інформації, створити умови для її надійного використання. Вирішення цих завдань відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності суспільства.

По-друге, у доповіді наголошувалося на тому, що на шляху змін – чимало ризиків. Електронні документи неможливо постійно зберігати у тих системах, у яких вони створювались. Електронні документи не поєднані назавжди з фізичним носієм. Інформацію треба зберігати таким чином, щоб не залежати від особливостей конкретних фізичних носіїв. Електронні документи можуть бути пошкоджені на ключових етапах їхнього життєвого циклу.

* З привітальним словом до архівістів звернувся мер м. Осло Фабіан Станг. На прийомі був присутній Його Королівська Високість принц-наступник Норвегії.

У залі засідань CITRA-2010.

Зліва направо: Н. В. Маковська, Г. П. Білоус, Н. О. Топішко.

Отже, по-третє, для того, щоб зберегти пам'ять суспільства в таких специфічних умовах, треба вийти на новий рівень знань і умінь. Цей рівень має гармонійно поєднувати володіння сучасними інформаційними технологіями з архівним досвідом, причому саме архівний досвід, на думку І. Фоннеса, у даному випадку не менш важливий, ніж ІТ-знання.

Нині однією з очевидних проблем роботи з цифровими документами (цифровими копіями документів) є проблема достовірності інформації. Оскільки важко визначити, вносили чи ні зміни до оригіналу, – зауважив доповідач, – історики, інші користувачі архівною інформацією не знають, наскільки можна довіряти цифровим документам і просять надати можливість працювати з оригіналами. Архівістам треба розробити чіткі критерії проведення експертизи цінності електронних документів, технічно забезпечити надійність їхньої “безпеки”, автентичність. І Івар Фоннес, і інші учасники Круглого столу не приховували своєї остороги щодо цифрових документів (наскільки можна їм “довіряти”). Залишаючись “прибічниками” документів на паперових носіях, вони погоджувалися з тим, що, така “недовіра” скоріш за все – звичайна реакція на нове, з чим ще не навчилися працювати.

Саме Національні архіви, – підсумував І. Фоннес, – мають розглядати завдання створення надійної системи управління електронними

Представники української делегації на засіданні Генеральної асамблеї МРА.
Справа наліво: О. П. Гінзбург, Н. В. Кіструська, Н. О. Топішко.

документами як одну з важливих складових своєї професійної діяльності, мають відігравати *головну* роль у розробці такої концепції управління електронними документами, яка б одночасно і заслуговувала на довіру, і користувалася нею.

Другим доповідачем на пленарному засіданні 15 вересня був керівник бібліотечно-архівної служби Канади Даніель Керон. Його виступ, присвячений процесам документування в електронному середовищі, спонукав слухачів до роздумів щодо підходів до такої “традиційної” архівної процедури як експертиза цінності документів. Якщо експертиза цінності документів на паперових носіях проводиться через досить тривалий час після їх створення, то в електронному середовищі, – зауважив Д. Керон, – вона має починатися з моменту створення документу. Це дозволить, на думку доповідача, не тільки уникнути ризику викривлення інформації, але дозволить в подальшому здійснити її відбір. І оскільки обсяги інформації постійно зростають, суспільство продукує величезну кількість документів, постійне зберігання яких архівісти не можуть забезпечити, то саме нові підходи до експертизи цінності електронних документів можуть слугувати прикладом для кардинальних змін у царині традицій архівної справи. Так вважає Д. Керон. Теоретично у цьому ключі можна розглядати й інші альтернативи та, очевидно, що тільки набутий досвід розставить все по своїх місцях.

Про можливі зміни архівознавчих постулатів у процесі запровадження в архівну практику роботи з електронними документами говорив на Конференції ще один представник Канади*. На пленарному засіданні СІТРА, присвяченому темі *“Які виклики традиційним підходам зумовлюють електронні документи?”*, 16 вересня 2010 р. Террі Кук порушив питання про “нове прочитання” принципу походження (principle of provenance) в цифрову епоху. Підтримуючи позицію архівістів щодо “відданості” основоположним принципам архівної справи, не заперечуючи їхньої актуальності, він наводить аргументи на користь необхідності по-новому підійти до визначення і розуміння принципу походження. Не зупиняючись на конкретизації всіх відомих диференцій, Т. Кук зазначає, що головне в них – це встановлення зв'язку документу або архівного фонду з їх утворювачем. У фокусі цієї концепції були адміністративні структури (хоча в національних традиціях різних країн проявляються й окремі відмінності). Такий традиційний підхід визначив і формування фондів, і їх описання. Але про походження в електронну епоху треба думати інакше, оскільки хоча “контекст створення” залишається, змінюється спосіб створення інформації. Нині став іншим процес документотворення, використовуються різні носії інформації, люди динамічно взаємодіють між собою, інакше приймають рішення. Виникла нова соціальна реальність зі своїми правилами, де інформація твориться низкою різних “авторів”, а не одним-єдиним адміністративним органом. Отже, – робить висновок Т. Кук, – ідея одного творця документу застаріла, тому архівне описування має відображати існування кількох створювачів. А в основі визначення принципу походження тепер мають бути функції, і його треба розглядати як один з інструментів доступу до інформації. Все це змінює наше уявлення і про документи, і про архіви.

Як вже зазначалося, окремим блоком у роботі Конференції розглядалися питання управління електронними документами. Вони висвітлювалися на пленарному засіданні 15 вересня у доповідях Л. Дюранті (Канада)** *“Від передової теорії до “бойової” практики: досвід проекту InterPARES”*; А. Келлерхальса*** (Швейцарія) *“Виклики та можливості електронного архівування. За результатами 8-ї Європейської конференції з електронного архівування 2010”*. Цій тематиці присвячувалися і засідання кількох паралельних секцій 15 і 16 вересня, зокрема: “Проект InterPARES – досвід і фундаментальні дослідження”,

* Т. Кук (Т. Cook) – професор, Університет Манітоба, Канада.

** Л. Дюранті (Luciana Duranti), професор університету Британської Колумбії, Канада – керівник міжнародного проекту InterPARES.

*** А. Келлерхальс (Andreas Kellerhals), директор Федеральних Архівів Швейцарії.

“Електронні архіви – просто та надійно”, “Початкові підходи до управління електронними (цифровими) документами”. Під час обговорень відбувся корисний обмін досвідом, набутим архівістами різних країн: Великобританії, Кореї, Канади, Естонії, Франції, Норвегії та ін. Різні країни демонстрували різний досвід, різні підходи. Аналіз цих виступів на предмет запозичень кращого має здійснюватися, на мою думку, тільки в контексті нормативно-законодавчого поля кожної країни, власних здобутків та матеріально-фінансових можливостей. Цій темі варто приділити увагу в спеціальній публікації, тут лише наведемо для прикладу у стислому викладі основні тези одного з виступів – директора з проєктів Національного архіву Норвегії Тронда Сірєв'юга *“Забезпечення надійного управління документами протягом усього циклу”*. У доповіді представник Норвегії розглянув технічну інфраструктуру системи збереження електронних документів, яку планується запровадити в архівах країни. Система базується на стандарті OAIS і використовує кілька мереж збереження даних. Вони розміщуються в 5 окремих зонах із різними рівнями безпеки. Спочатку створювач документів надає інформацію в сховище, де в окремій карантинній зоні опрацьовуються здаточні інформаційні пакети, SIP-пакети (Submission information package). Тільки після цього попереднього опрацювання, аналізу, поновлення сигнатур вірусів в антивірусних пакетах SIP-пакети надходять до системи опрацювання архівних інформаційних пакетів, яка в свою чергу складається з трьох зон. Одна з них зарезервована для секретної інформації, у другій – зберігаються “оригінали” архівних інформаційних пакетів, AIP-пакетів (Archive information package), у третій – копії AIP-пакетів, які повсякденно використовуються архівістами для пошуку інформації. Для користувачів інформація буде копіюватися саме з цієї зони у вигляді дистрибутивних інформаційних пакетів, DIP-пакетів, на терміналі служб онлайн-послуг, що й створюють п'яту зону⁴.

Законодавчий аспект теми цього річної CITRA найкраще був представлений у виступі заступника керівника Росархіву В. П. Тарасова під час презентаційного засідання “Світові держави – цифрові держави”. Представник російських архівістів докладно проаналізував нормативно-законодавчу базу щодо електронних документів в Російській Федерації, зупинився на доробку російських документознавців і архівістів в розробці вимог щодо створення та збереження електронних документів, охарактеризував основні проблеми запровадження розроблених стандартів у практику і окреслив перспективні напрями роботи (одним з них було названо й створення архіву електронних документів).

Не залишилися поза увагою учасників Круглого столу й інші актуальні питання порядку денного, а також архівного життя взагалі. Про них говорили не тільки під час засідань, обговорення продовжувалось і під час особистого спілкування. Так що вражень та “інформації для

роздумів” – багато. Поки що деякі короткі висновки “по гарячих слідах”.

Участь у заходах МРА – завжди важлива і корисна. Під час них маємо можливість ознайомитися з досвідом роботи архівістів світу, а також представити міжнародній архівній спільноті напрацювання українських архівістів. Порівнюючи рівень деяких виступів на Конференції з рівнем обговорення архівних проблем на “своїх”, українських, зібраннях, можна з відповідальністю заявити: ми не гірші.

Увазі учасників СІТРА-2010 Україна представила матеріал Державного Комітету архівів України “Електронні документи та електронні архіви”, який був сприйнятий з цікавістю. Незважаючи на те, що у нас (як і у інших) ще чимало проблем у практичній роботі з організації управління, архівного зберігання електронних документів, використання цифрової інформації, на цьому магістральному напрямку розвитку архівної справи Україна має свій позитивний досвід: участь у розробці нормативно-законодавчої бази управління електронними документами; створення фонду використання цифрових копій документів та використання їх через мережу Інтернет; пошуки ефективної моделі діяльності спеціалізованої архівної установи – Центрального державного електронного архіву України тощо. На мою думку, перспективи тут у нас непогані. Треба й надалі не втрачати “управлінських” позицій, набувати практичний досвід.

Звернула увагу: чим більш розвинена країна і, відповідно, її архівна система, тим більше у виступах представників цих країн на Конференції піднімалося *теоретичних* питань, інші акцентували увагу переважно на робочих проблемах. Україна поки що вирішує практичні питання, треба “підтягувати” розробку теоретичних.

І, безперечно, хвилюють питання підготовки “нових кадрів” для “нових архівів”. Зрозуміло, що нові завдання, нові технології, що змінюють архіви в електронну епоху, не можуть не впливати і на професію архівіста. Але на фоні дуже детального обговорення питань електронного документування та архівування, майже не помітні питання підготовки архівних кадрів, які зможуть забезпечувати реалізацію нових завдань. Світову архівну спільноту турбують питання: Яку фахову підготовку отримав архівіст ХХІ століття? Чи здатен він опанувати нові технології, забезпечити виконання нових завдань? І дехто відповідає: ні! Думаю, що нам в Україні також треба мати на оці питання підготовки кадрів, брати участь в розробці професійних навчальних програм, працювати з вищими навчальними закладами, або ж повернутися до питання створення окремої інституції для підвищення кваліфікації архівних працівників.

¹ На Генеральній асамблеї МРА після вступного слова її президента, було заслухано звіти про роботу організації у 2009–2010 рр., затверджено фінансовий звіт за 2009 р., підтримано пропозиції робочої групи про членські внески на 2011 р. Було схвалено бюджет МРА на 2011 р. Уповноважений з організації проведення виборів на керівні посади в МРА та генеральний секретар МРА оголосили результати виборів: Президентом МРА на період 2010–2012 обрано М. Берендсе, директора Національного архіву Нідерландів. Генеральна асамблея МРА затвердила текст Загальної декларації по архівам, яку планується прийняти як офіційний документи ЮНЕСКО. Розглядалися і інші питання.

² Докладно програму роботи та інші матеріали CITRA-2010 див. в Інтернеті, наприклад: <http://new.ica.org/1615/about-citra-2010/theme-of-the-2010-conference.html>; <http://forum.rusarchives.ru/showthread.php?t=4039>; <http://flyingreporters.ica.org/oslo2010/2010/09/.../quotable-quotes-citra-2010/>.

³ Ця позиція залишається незмінною впродовж останніх років, “оновлюється” відповідно новим змінам аргументація. Див., наприклад: Electronic records: A workbook for archivists. ICA Study 16. April, 2005 // International Council on Archives. Committee on current records in an electronic environment.

⁴ Див. : <http://flyingreporters.ica.org/oslo2010/2010/09/15/the-definition-and-management-of-archival-packages-specifications-from-the-joint-norwegian-dias-project/> або <http://rusrim.blogspot.com/2010/09/citra-2010-dias.htm>

Освещена работа 42-й Международной конференции Круглого стола архивов CITRA, участие в ней украинской делегации. Акцентируется внимание на актуальных вопросах, связанных с новыми реалиями “цифровой эпохи”.

Ключевые слова: CITRA; МСА; электронные документы; архивное дело; электронные архивы.

The article shows the work of 42th International Conference of the Round Table on Archives CITRA and participation of Ukrainian delegates in it. There are highlighted urgent questions on new realities of "digital epoch".

Keywords: CITRA; International Council on Archives; electronic documents; archival affairs; electronic archives.